

2. Bohdan, B., Kuzmenko, O., & Chorna, V. (2023). Economic measures for managing critical infrastructure facilities in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*, 9(3), 22-32. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2023-9-3-22-32>

3. Мінекономіки та КСЕ проводять збір інвестиційних проєктів в енергетичному секторі. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minekonomiky-ta-kse-provodiad-zbir-investytsiinykh-proektiv-v-enerhetychnomu-sektori>

4. Інвестиційні можливості в сфері енергетики. URL: <https://business.diia.gov.ua/handbook/investments/investicijni-mozlivosti-sektoru-energetiki>

REFERENCES:

1. Pro skhvalennia Enerhetychnoi stratehii Ukrainy na period do 2035 roku "Bezpeka, enerhoefektyvnist, konkurentospromozhnist". (2013, July 24). [On the approval of the Energy Strategy of Ukraine for the period until 2035 "Safety, energy efficiency, competitiveness"]. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy № 1071-r. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002120-13#Text> [in Ukrainian].

2. Bohdan, B., Kuzmenko, O., Chorna, V. (2023). Economic measures for managing critical infrastructure facilities in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*. 9(3). 22-32. Retrieved from: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2023-9-3-22-32> [in English].

3. Minekonomiky ta KSE provodiad zbir investytsiinykh proektiv v enerhetychnomu sektori. (2024). [The Ministry of Economy and KSE are collecting investment projects in the energy sector]. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/news/minekonomiky-ta-kse-provodiad-zbir-investytsiinykh-proektiv-v-enerhetychnomu-sektori> [in Ukrainian].

4. Investytsiini mozhlyvosti v sferu enerhetyky. (2024). [Investment opportunities in the field of energy]. Retrieved from: <https://business.diia.gov.ua/handbook/investments/investicijni-mozlivosti-sektoru-energetiki> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 24.05.2024

УДК 342.58+342.95

DOI: 10.36550/2522-9230-2024-16-352-356

Новіков Денис Олександрович,

здобувач Університету розвитку людини «Україна»

novikov_den@ukr.net

ORCID ID: 0009-0005-0400-1769

ГЕНЕЗИС ТА ЕВОЛЮЦІЯ САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

У глобалізованому світі з високим ступенем взаємозалежності між державами застосування зброї є вкрай дорогим і неефективним способом просування своїх цілей та інтересів. Навіть сильні у військовому відношенні країни нечасто можуть собі дозволити кампанії силового примусу, що не може відбуватись без суттєвих витрат та високих ризиків. Війна у сучасному світі не відноситься до ефективних і надійних засобів проведення зовнішньої політики. За таких умов надійнішою є стратегія щодо використання певних правил, норм, інститутів, що дозволяють формувати безпечне середовище. Проте, інколи ці правила порушуються. Тоді єдиною відповіддю окремих держав, міжнародних організацій, світової спільноти у цілому на такі порушення є санкції. Цей специфічний, десь недосконалий, проте актуальний останнім часом інструмент все частіше застосовується та зважаючи на події 2022-2024 років ця тенденція скоріш за все збережеться.

Повномасштабне вторгнення російської федерації у 2022 році в Україну змусило світ відреагувати на порушення правил щодо кордонів незалежної суверенної держави, безпеки її народу, запровадженням санкційних обмежень стосовно росії та її союзників, що мали стати механізмами зниження економічного потенціалу російської економіки та технологічного обмеження її воєнно-промислового комплексу. При цьому накладення санкцій не виключало також застосування інших заходів щодо захисту національних інтересів, територіальної цілісності та суверенітету України, її економічної самостійності.

Мета статті – дослідити природу санкційної політики, особливості її еволюції в нашій державі, проаналізувати українське законодавство у цій сфері, внести пропозиції щодо його вдосконалення.

Ключові слова: санкції, відповідальність, санкційна політика, обмежувальні заходи, національна безпека.

Novikov D. GENESIS AND EVOLUTION OF THE SANCTIONS POLICY OF UKRAINE

In a globalized world with a high degree of interdependence between states, the use of weapons is an extremely expensive and ineffective way to advance one's goals and interests. Even militarily strong countries can rarely afford campaigns of coercion, which cannot happen without significant costs and high risks. War in the modern world is not an effective and reliable means of conducting foreign policy. Under such conditions, a more reliable strategy is the use of certain rules, norms, and institutions that allow for the formation of a safe environment. However, sometimes these rules are broken. Then the only

response of individual states, international organizations, and the world community as a whole to such violations is sanctions. This specific, imperfect, but relevant tool is being used more and more recently, and considering the events of 2022-2024, this trend will most likely continue.

The full-scale invasion of the Russian Federation in Ukraine in 2022 forced the world to react to the violation of the rules regarding the borders of an independent sovereign state, the security of its people, the introduction of sanctions restrictions against Russia and its allies, which were supposed to be mechanisms for reducing the economic potential of the Russian economy and technologically limiting its military and industrial of the complex. At the same time, the imposition of sanctions did not exclude the use of other measures to protect national interests, territorial integrity and sovereignty of Ukraine, and its economic independence.

The purpose of the article is to investigate the nature of sanctions policy, the peculiarities of its evolution in our country, to analyze Ukrainian legislation in this area, to make proposals for its improvement.

Key words: sanctions, responsibility, sanctions policy, restrictive measures, national security.

Постановка проблеми. В останні роки прогресивного розвитку набуває санкційна політика України, окремих держав та міжнародних організацій, що зумовлює актуальність дослідження генезису санкцій, їх різновидів, особливостей становлення та еволюції державної політики у цьому напрямі. Ця проблематика потребує детального дослідження, адже неузгодженість позицій щодо сутності та призначення санкцій може сприяти виникненню ситуації, коли під «санкціями» упроваджуються очевидно протиправні заходи, надаючи їм видимість певної юридичної законності.

Аналіз досліджень та публікацій. Дослідженням інституту санкцій займалися К.Л. Бугайчук, М.В. Буроменський, В. А. Василенко, І. І. Лукашук, В. В. Мицик, Ю.С. Хоббі та інші. Однак більшість робіт науковців присвячено аналізу відповідальності, призначенню санкцій у міжнародному праві, а генезис санкційної політики окремих держав мало досліджувався. Це питання набуло особливої актуальності із прийняттям 14 серпня 2014 року Закону України «Про санкції».

Мета статті – дослідити природу санкційної політики, особливості її еволюції в нашій державі, проаналізувати українське законодавство у цій сфері, внести пропозиції щодо його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найбільш швидким та ефективним засобом реагування на політичні, економічні та інформаційні загрози для нашої країни був обраний механізм застосування санкцій до об'єктів загроз. Правовою основою здійснення такого санкційного режиму є Закон України «Про санкції» від 14 серпня 2014 року, що визначає «суверенне право України накладати спеціальні економічні санкції й інші обмежувальні заходи з метою захисту національної безпеки та інтересів, суверенітету та територіальної цілісності України, а також протидії терористичній діяльності, запобігання порушенням, відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства та держави» [1].

Термін «санкція» (лат. *sānctio*) означає найсуворіша постанова. Професор Цюріхського університету А. Керн зазначає, що «санкції можуть вводитись як державами, так і міжнародними організаціями й мати будь-яку з цілей: зміна політичного курсу держави або впровадженню нею політики; покарання чи помста за вчинені дії; або як сигнал для держави чи третіх країн. Крім цього, логічне обґрунтування економічних санкцій може включати сприяння військовим цілям, з одного боку, і збереження миру, з іншого. Можливе використання санкцій як засобу ведення діалогу. Деякі з тактичних політичних цілей санкцій можуть бути стримування чи примус держави-правопорушника або стримування чи примус інших держав або осіб, які не є делінквентом, але ведуть торгівлю чи бізнес з адресатом санкцій» [2, с. 10].

Під санкціями розуміють каральний механізм правового втручання, примусовий захід, що застосовують проти держави у разі порушення нею міжнародних норм, договорів та зобов'язань; спеціальні обмежувальні заходи, які накладаються відповідно до чинного законодавства держави щодо фізичних чи юридичних осіб.

Таким чином, санкції – це результат поєднання взаємної залежності держав та загострення конфліктів між ними. Санкціями користуються багато держав та міжнародних організацій. При цьому практика часто полягає в приєднанні виключно до таких режимів санкцій, які вводяться міжнародними організаціями (наприклад, ООН) або регіональними. Причини, форми, тривалість та обсяг санкцій визначаються в залежності від мети та співвідношення сил сторін, а також особливостей держав, щодо яких санкції вводяться.

Варто зазначити, що існуючий механізм санкцій, який передбачений законодавством України, може застосовуватися нашою державою до іноземної держави чи іноземної юридичної особи, а такою юридичною особою, що знаходиться під контролем фізичної особи-нерезидента чи іноземної юридичної особи, іноземців та осіб без громадянства, суб'єктів, що здійснюють терористичну діяльність. Проте, законодавством не передбачено заборону ввезення на територію України товарів чи їх компонентів, які походять з підсанкційних держав, здійснювати моніторинг і запроваджувати заходи щодо товарів з третіх країн з метою запобігання обходу санкцій. Що є прогалиною законодавства.

Окрім того, представники юридично-наукової спільноти, правозахисні організації, зокрема міжнародної юрисдикції, висловлювали застереження щодо належного застосування положень Закону щодо громадян України, юридичних осіб, що засновані і функціонують відповідно до норм чинного законодавства України, адже можливості такої Закон України «Про санкції» не надає. Станом на кінець 2021 року «в інформаційно-аналітичній системі Головного ситуаційного центру «СОТА» міститься інформація щодо

3960 фізичних та 1848 юридичних осіб, які перебувають під санкціями України, з них 166 осіб – це особи, які мають громадянство України» [3]. Отже, існує відповідна прогалина законодавства, оскільки питання застосування санкцій до громадян України з дотримання норм Конституції України щодо права на захист та презумпції невинуватості, інших вимог та стандартів у галузі прав людини потребує детального правового врегулювання.

Незважаючи на санкції, чиновники путінського режиму заявляють, що санкції російській економіці не завдають суттєвої шкоди та що економічний спад, погіршення умов життя населення більше пов'язані із зниженням ціни на нафту і внутрішніми проблемами. Проте, з 2014 року Президент України і більшість європейських лідерів виступили за посилення санкцій щодо росії та їх продовження. Загалом «перші санкції США проти росії були введені в березні 2014 року щодо 11 осіб, з боку ЄС та Канади щодо 21 особи. Це означало, що таким особам буде заборонено в'їзд до США та країни ЄС, а їхні активи та фінансові ресурси будуть заморожені. Першим під санкції потрапив «Чорноморнафтогаз», який був захоплений росією після анексії Криму. У липні 2014 року санкції були введені проти оборонних і ресурсних компаній, зокрема «Алмаз-Антей», концерну «Калашников», «Роснефть» і «Новатек». Крім того, у грудні 2014 року Євросоюз ухвалив новий список санкцій щодо Криму, це означало, що всі інвестиції в Крим і Севастополь вважаються незаконними. До перших санкційних списків потрапили керівники та представники російського парламенту, віце-прем'єри, радники президента рф, бізнесмени, артисти та громадські діячі. До цього списку увійшли 11 банків, у тому числі Газпромбанк, Банк Москви, ВТБ Банк, Россельхозбанк, Транснефть, Газпромнефть, Оборонпром, авіакомпанія Доброльот і держкомпанія з 29 виробництва озброєнь Ростех. Згідно з повідомленням на сайті Президента України до санкційного списку входило 682 особи та 271 компанія» [4]. Після окупації частини території України країни Євросоюзу й інші демократичні держави на дії росії відповіли економічними і персональними санкціями, проте вони не завдали потрібної шкоди агресору.

Варто зазначити, що одним із лідерів процесу прийняття і втілення санкційної політики став Європейський Союз, що окрім традиційних санкцій ще почав застосовувати «вторинні санкції». Зокрема, у відповідь на повномасштабне вторгнення російських військ в Україну «ЄС прийняв 13 пакетів санкцій, якими було обмежено, зокрема, ввезення на територію ЄС товарів, які приносять прибуток російській федерації (далі – рф), або товарів, які використовуються у ВПК рф, а також визначено механізм запровадження вторинних санкцій. У цьому зв'язку ЄС визначив перелік країн, які є ризикованими з точки зору торгівлі товарами, які містять компоненти походженням з рф, та задіяв митні органи держав-членів для ідентифікації товарів, які можуть потрапляти під вторинні санкції. Крім того, згідно з чинними нормами ЄС передбачено правила додаткової перевірки країни походження усіх складових товару на предмет обходу санкцій та співробітництва з рф; використання системи аналізу ризиків митних органів ЄС, зокрема, до країни походження; застосування, у низці випадків, вимоги надання імпортерами певних видів товарів доказів, що у цих товарах не містяться компоненти російського походження. ЄС вимагає подання починаючи з 31 вересня 2023 р., імпортерами певних видів товарів доказів, що у цих товарах не містяться компоненти російського походження, щоб на них не поширювалися санкції» [5].

Отож, імпортерам промислових товарів дано було зрозуміти, що чим менше інформації щодо походження товарів (їх компонентів) надано, тим вищий ризик, що вони будуть заблокованими. Тому вимоги щодо інформації про виготовлення товарів відносяться до формальних, з метою обґрунтування відсутності російських елементів (компонентів) на будь-якому етапі постачання і виробництва. Відповідальність за надання зазначених доказів несе імпортер, що перевіряється митницею із врахуванням аналізу ризиків.

«З моменту початку неспровокованої повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України 24-го лютого 2022 року, Україна та міжнародні партнери запровадили низку санкцій проти РФ. З 31 січня 2024 року в Україні почав функціонувати Державний реєстр санкцій – інформаційно-комунікаційна система, що забезпечує надання безоплатного публічного доступу до актуальної та достовірної інформації про всіх суб'єктів, щодо яких застосовано українські обмежувальні заходи. Дані в Реєстрі є відкритими, загальнодоступними, оперативно оновлюються. Джерелами інформації для Реєстру є відповідні рішення Ради національної безпеки і оборони України, введені в дію указами Президента України, а також судові рішення з питань санкцій. Ведення Реєстру забезпечує Апарат Ради національної безпеки і оборони України. На сайті є можливість в електронній формі отримати витяг з відповідною інформацією...

На сьогодні Російська Федерація є найбільш підсанкційною країною світу і наразі саме санкції є найбільш дієвим інструментом впливу на країну-агресора з боку цивілізованої світової спільноти. Важливим елементом роботи Міністерства закордонних справ України на санкційному напрямі є взаємодія зі столицями держав-членів ЄС, США, Великої Британії, Канади, Швейцарії, Австралії, Японії, Нової Зеландії та низки інших країн-партнерів.

Проте, проблема ефективності санкцій сьогодні залишається максимально складною для України і для її «партнерів». Тривалий час вважали їх ледь не головним інструментом стримування агресії в сучасному світі, засобом врегулювання конфліктів і уникнення військової ескалації.

При цьому, в Україні із санкціями є свої проблеми. Відсутність належного нормативного регулювання, непрозорість впровадження та відсутність механізму оскарження мають негативний вплив: санкції перетворюються на інструмент торгу і конкурентної боротьби, шантажу і залякування, як результат

– дискредитували себе і втратили довіру в нашій країні та на Заході.

При тому, що Україна мала би демонструвати «Заходу», як слід впроваджувати і забезпечувати реалізацію санкцій. Проте, нормативна база ще досі недопрацьована, критерії накладення не завжди чітко визначенні, як наслідок – багато позовів щодо скасування санкцій. Отже, Україна змушена реалізовувати реформу санаційної політики, роблячи її системнішою та послідовнішою.

Як зазначає політолог П. Олещук: «Хоча зрештою ми усі розуміємо, що головні «санкції» у новому світі будуть носити військовий характер. Найкраща санкція зараз – протидія будь-якій агресії із максимальними втратами для агресора. У цьому контексті старі-добрі диверсії можуть бути ефективніші за санкції. Як і ракети, ударні дрони та все те, що дозволить максимально ефективно нищити сили та ресурси опонента. Санкції, як засіб стримування, втрачають значення. Вони уже нікого не стримають. Хіба що будуть доповненням як засіб економічного тиску. Весь світ буде озброюватися, накопичувати засоби ураження противника, розвивати власні системи знищення ворогів. Це та реальність «дивного нового світу», у який ми зараз входимо. І від цього всім уже нікуди не подітися» [6].

Отже, враховуючи складність і суперечливість санкцій, їх загальну теоретичну і практичну проблематику, зрозуміло, що сьогодні існує нагальна потреба у подальшому ґрунтовному їх дослідженні, зокрема причин та завдань їх реалізації, рівень небезпеки і ефективність за умов глобалізації в разі збройної агресії з сторони іншої держави. Слід визнати, що санкції як засіб тиску на зовнішню політику росії з обмеженням її руйнівного потенціалу для національної безпеки і територіальної цілісності України та для міжнародної безпеки, на жаль, мало впливають на процес прийняття представниками путінського режиму рішень на основі загальноприйнятих цивілізаційних цінностей. Досвід запровадження санкцій багатьма державами і низкою міжнародних організацій, специфіка механізмів їх реалізації підтверджує факт, що у сучасних умовах росія знаходить можливості обходу санкцій.

Зрештою, санкції є інструментом довгострокових дій та можуть мати економічний, політичний та інший ефект тільки через тривалий час після їх накладення, а наслідки їх можуть бути неоднозначними і вкрай негативними. Тому потрібно дати оцінку протиправним діям російської федерації у всіх міжнародних організаціях, спеціалізованих установах тощо і створити сучасну систему моніторингу виконання міжнародно-правових санкцій проти росії, пов'язаних із агресією проти України. Основним завданням у наш час для міжнародної спільноти є застосування ефективних механізмів запобігання обходу й уникненню санкцій.

Висновки. Підсумовуючи, вважаємо доцільним вжиття Україною заходів задля приведення національного законодавства у галузі санаційної політики і механізмів застосування його у відповідність до вимог та стандартів ЄС, щоб посилити санаційний тиск на росію, її сателітів, а також протидіяти обходу нею спеціальних економічних чи інших обмежувальних заходів. Деякі з них уже передбачені Планом пріоритетних дій Уряду на 2024 р., що затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 лютого 2024 р. № 137-р.

При розробці й подальшому ухваленні законопроекту стосовно оновлення санаційного законодавства, важливо визначити предмет санкцій, забезпечити створення ефективного та дієвого механізму контролю і попередження обходу санкцій. Потрібно розробити і запровадити порядок перевірки митними органами компонентів з російським походженням відповідно до європейського досвіду, з урахуванням національних особливостей, потреб та інтересів України (наприклад, щодо обсягу застосування). При розробці зазначеного механізму варто залучити вітчизняних виробників з метою вироблення переліку складових, які підлягатимуть контролю. Також необхідно запровадити відповідальність (адміністративного або кримінального характеру) за ввезення на територію України товарів з росії, білорусі, зокрема їх складових, що посилять ефективність санаційної політики. Важливим також у цій сфері є постійний моніторинг контролю підсанаційних товарів, що походять з рф та білорусі, що здійснювала би Держмитслужба спільно із Європейською Комісією. Адже ефективність реалізації санаційних потребує регулярного аналізу та контролю, за результатами яких перелік заходів може бути оновленим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про санкції: Закон України від 14 серпня 2014 року № 1644-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text>
2. Kern A. Economic Sanctions: Law and Public Policy / Alexander Kern. London: Palgrave Macmillan, 2009. 378 p.
3. Перелік фізичних та юридичних осіб, стосовно яких застосовані обмежувальні заходи (санкції). URL: <https://sanctions-t.rnbo.gov.ua>
4. Дорош С. Санкції проти Росії: чи був ефект? (Інтернет-ресурс) від 09.12.2016. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-38247744>
5. Санаційна політика України: пропозиції щодо заходів для посилення її ефективності. URL: <https://fru.ua/ua/media-center/news/fru/sanktsijna-politika-ukrajini-propozitsiji-shchodo-zakhodiv-dlya-posilennya-jiji-efektivnosti>
6. Олещук П. Україна буде змушена реалізовувати власну реформу санаційної політики. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3849403-ukraina-bude-zmusena-realizovuvati-vlasnu-reformu-sankcijnoi-politiki.html>

REFERENCES:

1. Pro sanktsii. (2014, August 14). [On sanctions]. Zakon Ukrainy № 1644-VII. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text> [in Ukrainian].
2. Kern, A. (2009). Economic Sanctions: Law and Public Policy. 378. [in English].
3. Perelik fizychnykh ta yurydychnykh osib, stosovno yakykh zastosovani obmezhuvalni zakhody (sanktsii). Retrieved from: <https://sanctions-t.rnbo.gov.ua> [in Ukrainian].
4. Dorosh, S. (2016, December 9). Sanktsii proty Rosii: chy buv efekt? [Sanctions against Russia: was there an effect?]. Retrieved from: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-38247744> [in Ukrainian].
5. Sanktsiina polityka Ukrainy: propozytsii shchodo zakhodiv dlia posylennia yii efektyvnosti. (2024, April 2). [Sanctions policy of Ukraine: proposals for measures to strengthen its effectiveness]. *Federatsiia robotodavtsiv Ukrainy*. Retrieved from: <https://fru.ua/ua/media-center/news/fru/sanktsijna-politika-ukrajini-propozitsiji-shchodo-zakhodiv-dlya-posilennya-jiji-efektivnosti> [in Ukrainian].
6. Oleshchuk, P. (2024, April 6). Ukraina bude zmusena realizovuvaty vlasnu reformu sanktsiinoi polityky. [Ukraine will be forced to implement its own reform of the sanctions policy]. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3849403-ukraina-bude-zmusena-realizovuvati-vlasnu-reformu-sankcijnoi-politiki.html> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 24.05.2024